

GÁSPÁR GABRIELLA

Módszertani kísérlet a street art befogadásának mérésére

A nagyváros különlegesen jó terepe a modern élet legmélyebb problémái megmutatkozásának. A városzociológia és a városantropológia kezdetben a város elsődlegesen szembetűnő, főleg problémás jelenségeit vizsgálta: a szegénységdedeket, a szegregációt, a bűnözést, stb. A kutatások egy következő szakaszában tették vizsgálat tárgyává a városban élők tapasztalatait, a várost mint kulturális tartalmat megragadva. A modern város köztereit, utcáit már nem mint a közlekedés színtereit vizsgálták, hanem a használat módjában mutatkozó kulturális eltéréseket is. Niedermüller Péter (1995) megkülönbözteti a városi élet intézményesült és folklorisztikus szintjét, amelyek egymás ellenében hatnak. Az intézményesült szintet a városban szimbolikus erőfölénnyel bíró társadalmi csoportok által előírt vagy jóváhagyott gyakorlatok jellemzik, míg a folklorisztikus szint ennek ellentétjeként próbálja folyamatosan elvitatni a nyilvánosság különböző színtereit tőlük. A városi élet folklorisztikus szintjéhez tartozik az utcaművészet is, amely jól reprezentálja azt a protest, szívós és harcos magatartást, amelyet az életerős elnyomott kultúrák tanúsítanak a szimbolikus erőszaktevőkkel szemben. A vizsgálat – mely jelen esetben egy módszertani kísérletként is felfogható – során arra kerestünk választ, hogy miként fogadják az intézményesült gyakorlatokhoz szokott városlakók a nyilvánosságért folyó küzdelem vizuális formáit.

A vizsgálat kapcsolódása egy városi kultúrakutatáshoz

Ez a vizsgálat egy módszertani kísérlet, amelynek során megpróbáltuk kvantitatív (és kvalitatív) módszerekkel feltérképezni a falfirkák fogadtatását Pécs városában. A felmérés egy átfogó kutatásba illeszkedik, amit a PTE BTK Szociológia Tanszéke indított 2006-ban vezetésemmel, amelynek célja, hogy a város kulturális életének különböző szegmenseit megvizsgálja abból a szempontból, hogy mennyire alkalmas a „Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa” program megvalósítására, illetve a város kulturális életének különböző szintű szereplői milyen esélyeket és lehetőségeket látnak a megvalósításra. A kutatás első szakaszában 2005/2006-ban 3 videófilmet¹ és mintegy 80 interjút készítettem a hallgatók közreműködésével.

Az interjú elkészítése során arra voltunk kíváncsiak, hogy mit jelent a megkérdezettek számára az előző évben elnyert Európa Kulturális Fővárosa cím, milyen távlatokat ad ez a városnak, milyennek képzelik a várost 2010-ben, mennyiben befolyásolja saját személyes életüket, milyen terveik vannak, mivel járulnának hozzá a projekt sikeréhez. A kérdéssort a megkérdezettek személyes kulturális, nagyrészt szakmai kapcsolatrendszerére és preferenciáira vonatkozó kérdésekkel zártuk le. A megkérdezettek három csoportját: a kulturális intézmények vezetőit és helyetteseit, a város civil kulturális életének meghatározó szereplőit (kulturális egyesületek és vállalkozások vezetőit, prominenseit), valamint az „underground” kultúra, az illegális utcaművészet képviselőit kérdeztük meg. Az említett három szint vizsgálatának előzetes eredményei egy konferencia² keretében már bemutatásra kerültek. A három szint közül a legérdekesebb a harmadik volt, mert elevennek, összetettnek, ellentmondásosnak és nehezen vizsgálhatónak tűnt. Az alábbiakban a városi kulturális élet harmadik folklorisztikus, kevésbé legitim szintjének vizsgálatáról lesz szó.

Az ún. „underground” (vagy „földfelszín alatti”), az általánosan vagy hivatalosan elfogadottól eltérő kultúra kifejezés főként a különböző művészeti ágakban használatos. Gyakran szubkulturális jellemzőket is felvesz, előszeretettel használ heterotóp tereket. A hatalom és a tér strukturálisan összekapcsolódik, az embereket a hatalom osztja szét a térben, de ez a hatalom nem centralizált. A hatalom szétszóródó és kapilláris szerkezetű, s maga a fegyelmező társadalom gyakorolja. A hatalomgyakorlás technikáival, illetve gyakorlásával függ össze a heterotópia is. A heterotópiák valóságosak is meg nem is, a többi térhez képest illuzórikus szerepet töltenek be, a társadalom kulturális szövetéhez tartoznak, és elsősorban szociológiai dimenzióban értelmezhetők³.

A kutatás során nem vizsgáltuk a teljes pécsi underground beláthatatlan világát, a láthatóra szorítkoztunk: a falfirkákkal, szűkebb értelemben a graffitivel, a stencillekkkel és a matricákkal, illetve ezek üzeneteivel – ha, van ilyen –, valamint ezeknek a jeleknek a fogadtatásával foglalkoztunk. A kutatás tárgyát azok a közterület különböző objektumain, a magánházak falain, illetve a hozzá tartozó felületeken megjelenő írott és/vagy rajzolt, festett, nyomtatott – az esetek nagy részében illegális – vizuális jelek alkotják, amelyeket graffitinek, stencilnek és matricának nevezünk. Ezeknek a jeleknek a köréből kizártuk a stencil vagy matrica technikával készült, de tájékoztató jellegű, közérdekű információt hordozó feliratokat (pl. Autóbejárat), illetve a hirdetéseket és reklámokat.

A street art kutatás szakaszai és módszertana

1. A street art kutatás első szakaszában regisztráltuk a városban fellelhető összes graffitit, stencilt és matricát, ami az adott időszakban fellelhető volt. 2007. március 15. és 2007. május 15. között, két hónap alatt hajtottuk végre a keresztmetszeti vizsgálatot Pécs városában. A város területét 8 egységre osztva végezték el a mun-

kát a Szociológia Tanszék hallgatói. A területeket úgy alakítottuk ki, hogy a köztudatban is meglévő egységet alkossanak. Az így létrejött, utcák szerint pontosan lehatárolt területeken található összes graffiti,⁴ stencil és matrica leírását (környezet, méret, színek, felület, alakzat, állapot stb.) külön adatlapon, papír alapon és digitális képen is rögzítettük. Az adatlapok feldolgozásának eredményei egy konferencián⁵ már bemutatásra kerültek. A városban az adott intervallumon belül fellelhető street artos munkáknak a teljesség igényével történő dokumentálása önmagában is hasznos, mert egy adott időszakban rögzít egy állapotot. Ez az adatbázis vonatkoztatási pont lehet a későbbi kutatások számára, továbbá a város mentális állapotát⁶ is megmutatja egy adott időszakban, arról nem is beszélve, hogy előfeltétele volt a kutatás következő szakaszának.

2. A második szakaszban egy kísérleti jellegű kvantitatív vizsgálatra került sor, amelyben bizonyos számú, típusában eltérő kiválasztott street artos alkotás előtt kérdeztünk meg a mintavételi eljárásnak megfelelő számú pécsi lakost arról, hogy a kérdőívben megadott szempontok alapján nyilvánítsanak véleményt a látványról. A recipiens, a befogadó véleményére és érveire voltunk kíváncsiak. A befogadás-vizsgálat kérdőív alapú volt, de természetesen nyitott kérdéseket is tartalmazott. Ebből a vizsgálatból megtudtuk, hogy a street artos alkotások közül melyekre reagálnak pozitívan, illetve negatívan a városlakók, illetve milyen üzeneteket közvetítenek feléjük ezek a köztéri festmények.

3. A vizsgálat harmadik szakaszában a graffitisekkel és stencillesekkel készült interjúk elemzése alapján próbáltunk választ keresni, hogy a társadalom milyen rétegéhez tartoznak a firkászok vagy az utcai művészek, valamint a miértekre és a célokra kerestünk válaszokat, valamint arra, hogy miként értékelik és milyen vonatkoztatási pontok mentén saját alkotásaikat általában a pécsi street art helyzetét, minőségét. Ez a szakasz tehát annak a rétegnek az önképét mutatja, akik a festékszórót fogják, és többé-kevésbé igényes festményekkel bombáznak bennünket köztereinken.

A street art kutatások elfogadott *módszerei* általában kvalitatívak, amin javarészt interjúk készítését és elemzését értik a kutatók. Az interjúk alanyai általában közismert alakjai az utcaművészetnek, vagy az ún. hólabda módszerrel kerülnek kiválasztásra a wíterek. A résztvevő megfigyelés is bevett kutatási módszer, de ezt leginkább azok a művészetek művelésében is érintett kutatók alkalmazzák, akiknek networkje kiterjed a street artos alkotókra is. A falfirkákhoz való viszonyulás vizsgálata alapvetően kvalitatív műfaj, annyi interjút készíteni azonban szinte képtelenség, hogy a járókelők véleményéről valamilyen átfogó kép kialakítható legyen. Készült mintegy 80 interjú is, amiben a hivatalos városi kultúra képviselői, illetve a civil kulturális élet prominensei elmondták a véleményüket a köztérhasználat sajátosan street artos módjáról. Más kérdés azonban általában kérdezősködni a graffitiről és a stencilről, mint egy-egy konkrét alkotásról kérni véleményt, tehát magát a befogadást vizsgálni. Az interjúzást nagymértékben nehezíti az alkotások helyhez kötöttsége, ami a művészetszociológiában megszokott nehézség. A képzőművészet befogadásával kapcsolatos vizsgálatok (S. Nagy 2007: 69-85) általában

a befogadó típusokat vizsgálják, vagy a művek interpretációira, a megkérdezettek által tulajdonított személyes jelentésekre kíváncsiak. Ezekre a felvételekre ezért gyakran galériákban, kiállítóhelyeken vagy múzeumokban kerül sor, mert ott az adott műtárgy a maga egyediségében, sajátos aurájával van jelen. S. Nagy Katalin (2007: 73-76) vizsgálatai (preferencia-tesztek) között vannak olyanok is, amikor a képek reprodukcióit adják a megkérdezettek kezébe, ezekben az esetekben azonban néha szándékolt torzításokkal is tesztelik a befogadót. Az egyes graffitük vagy stencilek a maguk helyén olyanok amilyenek, onnan azokat elvinni nem lehet, fényképen megmutatni a járókelőknek nem életszerű. Nincs kialakított szociológiai vizsgálati módszer sem a graffitük, sem a stencilek befogadásának kutatására. Ezért választottam azt az eljárást, hogy egy kísérleti kérdőívvel próbálunk úrrá lenni azon a nehézségen, hogy a járókelőkkel kellene nagy mennyiségű célzott interjút készíteni.

Az interjúpótló kérdőív mint módszer persze újabb nehézségeket vet fel a korrekt mintavétel vonatkozásában. Úgy vélem, hogy ha egy keresztmetszeti vizsgálat előzi meg a kvantitatív kutatást, akkor vannak támpontjaink a tudományosan is védhető mintavételi eljáráshoz. Esetünkben így van, mert a kérdőíves felmérés gyakorlatilag a keresztmetszeti vizsgálat adatain alapul. A mintavételi eljárásban a városban fellelhető street artos alkotások 10%-át tettük befogadó-vizsgálat tárgyává. Az alkotások helyhez kötöttsége miatt nem biztosítható a lakosság körében is az arányos rétegzett mintavétel, ami azt jelenti, hogy a minta csak a köztéri alkotások tekintetében és nem a lakosság rétegei szerint mérvadó. Egyébként minden művészetszociológiai befogadás-vizsgálat ugyanezekkel a problémákkal küzd, hiszen a képekről alkotott vélemények szintén csak helyben kérdezhetők le, így csak a látogató közönség véleményét és nem a társadalomét tükrözik. Ezzel együtt is a galériákban és múzeumokban folytatott befogadás-vizsgálatok esetében a jelenlévő képek alapján eleve tematizált a vizsgálat.

A kutatás első szakaszában 1197 graffitit, 193 stencilt és 89 matricát regisztráltunk, összesen 1479 kihelyezett munkát. A 10%-os minta 147 db kérdőív lett, mivel egy-egy alkotásról 3-3 db kérdőívet töltöttünk ki, ezért 49 alkotás került bele a mintába. A minta belső arányait úgy alakítottuk ki, hogy a street artos műfajokat súlyoztuk: 4 matrica, 21 stencil, 24 graffiti került be a mintába. Az kitöltött kérdőívek 72 graffitire, 63 stencilre és 12 matricára vonatkoztak. A graffitik előfordulásának számához képest kevésnek tűnhet a kérdőívek száma, ezt azonban a graffitük belső összetétele indokolja. Az 1197 graffiti 76 képet, 152 kép-szöveget, valamint 968 taget⁷ jelent. Ha a sima és érdektelen tagekből 10%-os mintát veszünk, az mintegy 97 kérdőívvel növeli a munkát, anélkül, hogy különösebb értelme lenne. Ezért a tagek felének vettük a 10%-át, így 48 kérdőív készült 16 tagról, és 24 kérdőív 8 képes graffitiről. A tagek reprezentációjának csökkentésére azért is szükség volt, mert nagyon erősen elhúzta volna a graffiti megítélését negatív irányba. Az érthetőség kedvéért elismertem, hogy egy-egy alkotásról három kérdőívet vettünk fel, így próbáltuk kiszűrni a megkérdezett személyek egyéni (eleve elutasító vagy eleve rajongó) szélsőségeit. A kiválasztott alkotások területi elhelyezkedését is igye-

keztünk arányosan kalibrálni a street artos alkotások sűrűsödési pontjai körül. A járókelők közül véletlenszerűen 3 kiválasztott személytől, egymástól függetlenül kérdeztük le a kérdőívet az adott kép előtt. A személyek kiválasztása során törekedtünk arra, hogy a megkérdezettek között a nemek és a korcsoportok aránya megfelelő legyen, de ebben a vonatkozásban a lekérdezés nem mintáértékű.

A kérdőívek feldolgozása kódolás után számítógépes feldolgozásra került, de az egyszerű gyakoriságok és bizonyos összefüggések valószínűsítésére voltak csak alkalmasak az adatok – az elemszám alacsony volta miatt. A kérdőívek számítógépes értékelése után a kérdőívek tartalmi értékelése következett, ami a több nyitott kérdés miatt mindenképpen szükséges volt. A véleménycsoportok elkülönítése egy-két, a további kutatás szempontjából hasznos változó felfedezése a kérdőív hasznosságát mutatja. A nyitott kérdések elemzése különösen az üzenettartalmak vonatkozásában volt érdekes. A módszertani kísérlet eredményei érdekesek, továbbgondolásra méltók és rendkívül egyediek.

Előfeltevések és az elemzés főbb szempontjai

A kutatás kezdetén feltételeztem, hogy a városlakók meglehetősen elutasítók a köztérhasználat illegális módjaival szemben, a támogatók arányát kb. a megkérdezettek 1/3-ára jósoltam. Előfeltevésem volt továbbá, hogy a graffitük és a stencilek megítélése meglehetősen eltér, még pedig a stencilképek javára, mert a graffitit a várost ellepő tagekkel azonosítják. Nem gondoltam, hogy művészetnek tartják az emberek ezeket az önkifejezési formákat, meglehetősen nagy intoleranciára számítottam. Feltételeztem, hogy erős indulatokat váltanak ki a falfirkák, továbbá reméltem, hogy a városlakók üzeneteket olvasnak ki ezekből a képekből vagy jelentést tulajdonítanak nekik (talán épp azért válnak indulatosá).

A kérdőívek feldolgozása során három almintát alkottam a street artos műfajoknak megfelelően. A matrica-kérdőívek feldolgozásának eredményét a stencil-kérdőívek elemzése után közlöm, egyrészt mivel a csekély elemszám okán a külön elemzésnek nincs igazán jelentősége, másrészt műfaji okokból, hiszen a matrica a stencileljárást egyik változata. Tehát az alábbiakban külön tárgyalom a stencilekről és a graffitikről szóló kérdőívek elemzését.

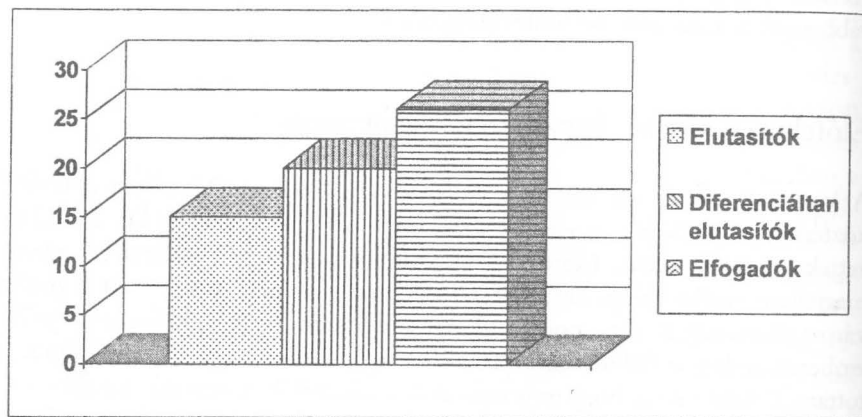
Három véleménycsoportot alkottam a választható véleménylehetőségek alapján, amelyek egy válaszértelmezési skálát követnek. A két almintán belül a véleménycsoportok közül csak kettő különül el markánsan: az elutasítók (I) és az elfogadók (III) csoportja, közöttük foglalnak helyet azok, akiket bizonytalan támogató, feltételesen elfogadó vagy differenciáltan elutasító válaszaik sorolnak egy köztes csoportba (II). Akik ebbe a köztes csoportba tartoznak, nem magát a graffitit vagy a stencilt utasítják el, hanem az igénytelen firkákat, a csúfságot vagy pusztán a falak rongálását.

Véleménycsoportok és indoklások

A stencil-ek esetében elég nagy az elfogadás aránya, a megkérdezettek 32,8 %-a egyértelműen elfogadja ezeket a képeket, 42,6 %-uk köztes értékelést adott, azaz magát az alkotást elfogadja, tetszik neki, de ha az olyan helyre kerül ki, ahol rongálja a felületet vagy a környezetet, akkor elutasítja. Ebben az esetben elválnak maga az alkotás és annak a felületre gyakorolt hatása.

1. ábra: A stencil-ek értékelése (fő)

Az a körülmény magyarázatra szorul, hogy miért nagyobb az elfogadás aránya, mint az elutasításé. Talán magyarázhatja a stencil műfaja, valóban szépek ezek a képek, továbbá főként a belvárosban vannak, ami részint súlyosbíthatná a falak rongálásának megítélését, ugyanakkor a művészeti extravaganciához itt talán jobban hozzászórtak. Az emberek talán rugalmasabbak. A középső válaszok aránya indokolt, mégis meglepően magas. Ha a II-III. csoport együttes arányát nézzük, 75% felett van az elfogadás, ami nagyon magas! Igaz, fenntartásokkal, de elfogadják. A vélemények indoklása talán magyarázattal szolgálhat a stencil-ek viszonylagos népszerűségére.

Az elutasítók véleményüket általában (kivéve három) indokolták. A leggyakoribb racionális indoklások: „rontja a városképet”, „nem itt a helye”, „nem falra való”, „rongálás”. Voltak, akik a street artosok minősítésével indokolták az elutasítást: „gyerekes csínytevés”, „hülye gyerekek”, „elmebeteg fiatalok feltűnési viselkedése”, „azt hiszi, tud rajzolni”, vagy durvábban fogalmaztak: „börtönbe kéne zárni ezeket a suhancokat”.

Az elfogadók véleményüket a következőkkel indokolták: „Szerintem nem baj, hogy az ilyen helyeken (áramszekrény) van egy ilyen kép. Érdekesé teszi a környe-

zetét.” „Elgondolkodtat” (egy politikai stencilre reagálva), „viccesnek tartom”. „Feldobja a lepukkant utcaképet.” „Szébbek, ízlésesebbek, mint egy firkálmány, legalább értelmük van.” „Jobban néz ki, mint a fal.” „Olyan sivár a város, legalább feldobja.” „Legalább valaki tükröt tart az államnak, ha már más nem teszi meg.” „Nem szokványos.” „Jól mutat ezen az omló falon”. „Megváltoztatta a környezetét, egy kis színt, életet vitt bele.” „Figyelemfelkeltő, érdekes, mutatós.” „Buszmegállóban ácsorogva jó nézni az ilyen ízléses képet”. „Mert híres költőt ábrázol”.

A differenciáltan elutasítók indoklásából néhány szemelvény: „Szerintem mondanivalójában sokkal több, mint egy graffiti.” „Egy sivár falon jól mutat, de a firkáktól felfordul a gyomrom.” „Addig rendben van, míg egy ilyen áramszekrényre fűjják, de a házam falán nem szívesen látnám.” „Ebben van fantázia és munka.” „Ez a kép tetszik, nagyon találó a kép és a szöveg.” „Saját helyük lenne, az lenne a legjobb.” „Támogatom, hogy ilyen módon kifejezzék a tehetségüket, de ne a házfalakon.” „Ez és a hasonlóké szépek, mert van bennük munka, de a graffitit elítélem, mert undorító, ha a város össze van firkálva.” „Az ilyen képeknek üzenete van, bár nem értem egészen, de legalább nem az egész oszlopot firkálta tele.” „Ezek a firkászok nem tartják tiszteletben más tulajdonát.” „Undorítónak tartom a firkákát, de ez a kutyus aranyos.” „Csúnya dolog összekenni más falát.” „A színház falára nem kellene ilyeneket festeni, még akkor se, ha jól sikerültek.” „Én elismerem, hogy a graffiti művészet, meg hogy ezek a gyerekek tudnak rajzolni, meg kreatívak. Nekem az nem tetszik, ahogy direkt lázadó módon művelik. Csak azért is mindent összefirkálnak. Kellene nekik teret biztosítani.”

A fenti szövegek jól mutatják azt az attitűdöt, ami a vélemények alapvető különbségeit okozza. Az indoklás megfogalmazása és szerkezete önmagáért beszél. Az elutasítók félmondatokban és minősítve fogalmaznak, gyakran erős negatív indulatoktól fűtve. Nem a képről beszélnek, hanem a cselekményről, ami nem tűr mérlegelést sem, továbbá az aktorok személyének negatív minősítése is megjelenik. Ront, rongál, fal, gyerek a leggyakrabban használt szavak. Az elfogadók indoklásai jóval hosszabbak, néha több összetett mondatból állnak. Mindig a képről beszélnek és nem általában. Érzékelhető, hogy véleményüket alá is támasztják. Leggyakrabban használt szavak: szép, ízléses, érdekes, munka, szín, élet. Általában kihangsúlyozzák a képek környezetét, a relációt is értékelik a képpel együtt.

A differenciáltan elutasítók nem magát az önkifejezési formát, hanem a rongálást utasítják el, és ez tükröződik az idézett mondatokban is. Hasonlóan az elfogadókhoz, ők is mondatokban, sőt összetett mondatokban fogalmaznak. Általában a mondat egyik fele arról szól, hogy miért tetszik nekik éppen ez a kép, a másik felében pedig összevetik a firkákkal, vagy a kép negatív kontextusát jelenítik meg, pl. hogy házfalon van és ez az, amit helytelenítenek. Kerülik a szélsőséges kijelentéseket.

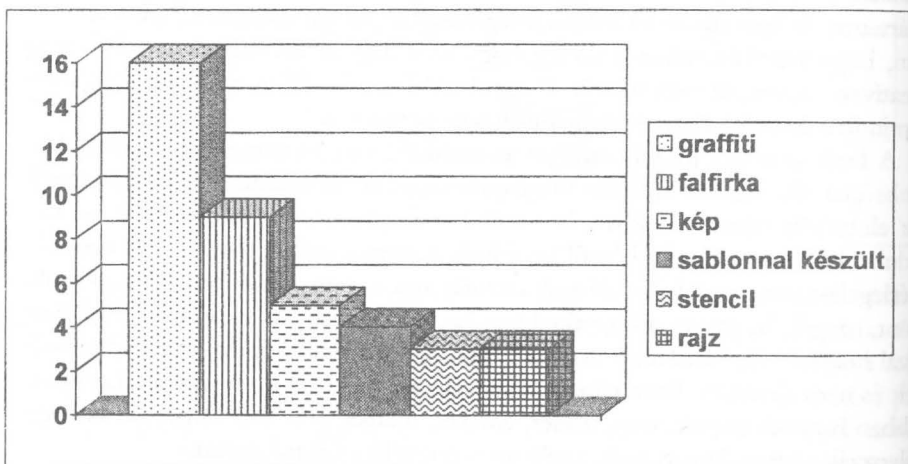
Ha a három csoport indoklásait elemezzük, elmebeteg, hülye gyerek, suhanc, firkász, fiatal, alkotó a negatívtól a pozitívig terjedő szórangsort, ami az indoklásokban előfordul. A középtérték a 'firkász', aminek nincs igazán sem negatív, sem

pozitív tartalma, sőt maguk a street artosok is mondják ezt magukra. (Ezért merészelem néha magam is így nevezni az utcák művészeit)

A vélemények indoklásában gyakran hasonlítják össze a stencileket a graffitikkal, még hozzá a stencilek javára. Teszik ezt úgy, hogy halvány fogalmuk nincs, hogy az a kép, ami előtt állnak, micsoda, stencil vagy graffiti. A stencil kifejezést csak nagyon kevesen ismerik, a graffititól való eltérését még kevesebben. Arra a kérdésre, hogy tudja-e, mi ez, milyen műfajba tartozik ez a kép, csak nagyon kevesen találták el a megfelelő választ. Ez a kérdés azt az ismeretet mérte, amivel a járókelők többsége nem rendelkezik, nem is rendelkezhet, hiszen csak azok tudják megkülönböztetni egymástól a stencilt és a graffitit, akik vagy maguk is művelik, vagy ilyen jellegű speciális ismereteket szereztek érdeklődésük folytán, vagy baráti kapcsolataik révén érintkeznek az underground kultúrával.

A megkérdezettek közül csupán 3 személy tudta, hogy stencil kép az, ami előtt áll, a legtöbben (16 fő) graffitinek titulálták⁸. Látható, hogy a járókelők közül nagyon kevesen vannak tisztában a technikai és az elnevezésbeli különbségekkel.

2. ábra: Elnevezések, amelyekkel a stencileket illették (fő)

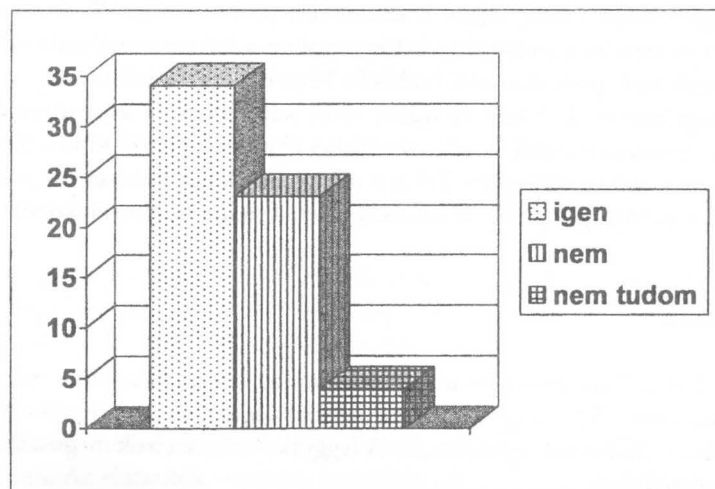
Egyébként az a körülmény, hogy az emberek nem tesznek különbséget – ismeretek híján – a különböző street art műfajok között, egyben azt is jelenti, hogy kicsit összerosmódik a stencil és a graffiti értékelése. Úgy tűnik, hogy ez a körülmény is alátámasztja azt a felfogást, amely a street art körébe sorolja mind a stencilt, mind a graffitit (*Kriminalizált művészet*).

Művészet-e a stencil?

A kérdőívben feltettük azt a kérdést, amely a művészeket, az utca művészeit, illetve a témával foglalkozó szociológusokat, kommunikációs szakembereket, de a városantropológusokat is ugyanannyira érdekli: művészet-e a közterekre kihelyezett kép? A válasz meglepő volt, a megkérdezettek 56%-a művészetnek tartja, 38%-a nem, a többiek pedig nem tudtak válaszolni erre a kérdésre. A városlakók, amikor a művészetről kérdezzük őket, nem képesek definiálni a fogalmat, de képesek ítéletalkotni, hogy egy képet a művészet körébe sorolnak vagy sem. Nyilvánvaló, hogy a megkérdezetteknek fogalmuk sincs a „bármilyen művészet” kijelentés érvényességéről vagy érvénytelenségéről, sem azokról a vitákról, amelyek a modern művészetben bekövetkezett többszörös dekonstrukcióhoz kötődnek. Természetesen a street artos munkák művészeti értéke során a „connaissanceur” bourdieui fogalma (Bourdieu 1978: 175-200) némi átalakításra szorul. Az utcaművészet „megértése” nem igényli feltétlenül azt a mennyiségű inkorporált kulturális tőkét, amire egy valódi műértőnek szüksége van, de hasonlóan a műértőhöz, igényli azt a jártasságot és az ítéletalkotás biztonságát, amit csak egyfajta gyakorlattal és a mező ágenseit és szabályait figyelve lehet elsajátítani.

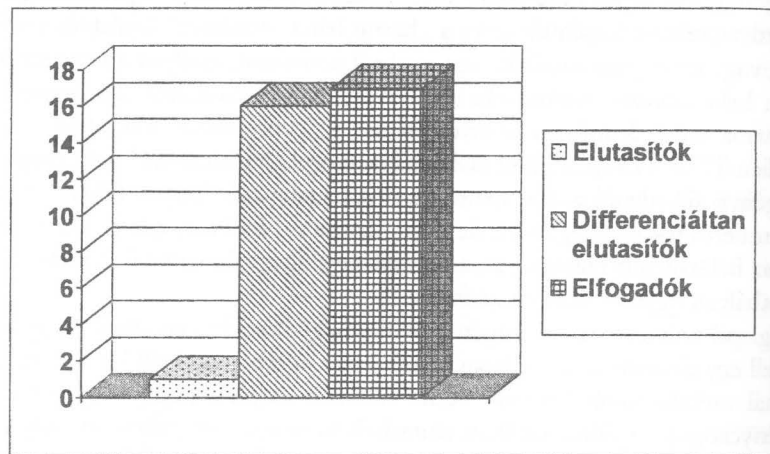
Meglepő volt a stencilék ennyire pozitív megítélése, hiszen annál nagyobb bók nem kell egy alkotásnak, mint hogy a művészet körébe sorolják! Erre az egyszerű, de annál sarkalatosabb kérdésre adott válaszok megmutatták, hogy a közbülső véleménycsoport, a differenciáltan elutasítók köre egészen pontosan milyen módon foglal állást a street art kérdésében. A stencilék elemzése során arra a megállapításra jutottam (!), hogy a vélemény mélyensége, pontosabban előjele összefügg azzal, hogy művészetnek tartja-e azt a konkrét alkotást.

3. ábra: Művészet-e a látott stencil? (fő)

A 4. ábra azt mutatja, hogy a három véleménycsoportban hányan tartják művészetnek a stencilt. Látható, hogy az elfogadók és a differenciáltan elutasítók között majdnem azonos azok száma, akik művészetnek tartják ezt a kifejezési formát, míg az elutasítók csak nagyon kevesen vélik úgy, hogy művészet az, amit látnak. Az, hogy az elutasítók egyáltalán legalább ketten művészetnek tartják a stencilt, valószínűleg azt jelenti, hogy elvileg nem zárják ki, hogy az ilyesmi lehet művészet.

4. ábra: Akik művészetnek tartják a látott stencilt (fő)

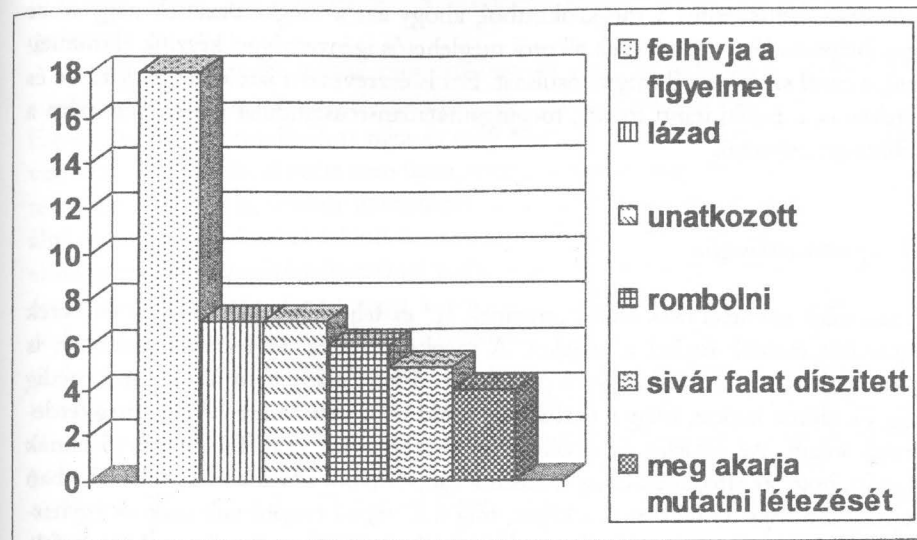
Azt, hogy mennyire tetszik a megkérdezettnek az adott kép, egy ötös skálán adott osztályzatokkal mértük. Az elfogadók csoportjában 4,15 az értékelés eredménye, a középso csoportnál 3,4, az elutasítók pedig 1,6-os értékre osztályozták a konkrét stencilt. Látható, hogy a tetszés osztályzatai követik a véleménycsoport pozitív vagy negatív hozzáállását, illetve a köztes álláspontot elfoglalók fenntartásokkal semlegesnek nevezhető véleményét. Önmagában a tetszés osztályzata szinte semmire nem jó, legfeljebb ellenőrző funkciója lehet egy ilyen kérdésnek.

A megkérdezettek körét vizsgálva nem sok érvényes kijelentést tehetünk, azonban az megállapítható, hogy a stencileket elutasítók között több a férfi, míg az elfogadó csoportban több a nő. Tehát a nők minél fiatalabbak, annál nyitottabbak, a férfiak „keménysége” pedig, az iskolai végzettség emelkedésével oldódik.

A stenciles célja

A stencilnek mint kommunikatív kísérletnek van valamilyen célja, ami miatt a firka azt a falra vagy valamilyen köztéri objektumra kihelyezte. A kérdőívben ezeket a célokat is megkérdeztük. A leggyakoribb válaszok megoszlását mutatja a következő ábra.

5. ábra: A megkérdezettek által leggyakrabban kiválasztott és feltételezett célok (fő)

A 'figyelemfelhívás' magasan vezet a mezőnyt (18), ezt a 'lázadás' (7) követi, fej-fej mellett az 'unatkozott' (7) megjelöléssel. A harmadik helyezett a 'rombolás' (6), a negyedik: 'sivár ez a fal, kicsit kidíszítette' (5). Ha a három csoportot külön elemezzük, a feltételezett célok sajátos értelmet nyernek.

Az elfogadók csoportja, amikor a stencilek célját feltételezi, első helyen szintén a 'figyelemfelhívást' (5) jelöli meg, utána következik a 'sivár ez a fal, kicsit kidíszítette' (4), és 'meg akarta mutatni, hogy létezik' (4), majd a 'ki akar zökkenteni a hétköznapokból' (3) választ választották leggyakrabban. Ezek a célok mind pozitívak, fiatalosak, lendületet, aktivitást, a hétköznapitól eltérőt takarnak. A differenciáltan elutasítók csoportjában a 'figyelemfelhívás' (12) magasan kiemelkedik, azt követi a 'lázadás valami ellen' (5) mint a stencil célja. Ezek is jó célok, bár a lázadás motívuma mutatja, hogy a cél nem feltétlenül társadalmilag elfogadott. Látható, hogy mindkét csoportban a 'figyelemfelhívás' mint cél kiemelkedik, de a differenciáltan elutasítók esetében a lázadás, az eltérés, a kiközösítés motívuma elidegenítően hat.

A legszembeütőbb az elutasítók célfeltételezése. Két markáns elem jelenik meg: a 'rombolni akart' (6) és az 'unatkozott' (4), mellettük pedig a 'csak azért is' (3) és a 'csak firka' (3). A két utóbbi az enyhébb negatív megítélés, az első két feltételezés az elutasítók gyakori kemény ítélete a stencilek felett. A negatív elfogultság szembeütő. Ha valaki elítéli az önkifejezésnek ezt a formáját, azt teheti korrekt módon anélkül, hogy azt feltételezné, a firka célja a rongálás vagy éppen semmi. Az elutasítók – némi rosszindulattal – azt feltételezik, hogy a stencilek kihelyezésének célja az öncélú rongálás. A rosszindulat joggal feltételezhető,

hiszen a stencilek célja nem a rongálás önmagában, hanem valójában a figyelem felkeltése, kizökkentés a megszokottból, ahogy azt a megkérdezettek nagy része igen helyesen látja. A stencilek alkotói meglehetősen igényességgel készítik el munkáikat, s ezzel segítik a cél megvalósulását. Ezt is észreveszi a járókelők nagy része és értékeli is, a műfaj iránti merev, megingathatatlan rosszindulat szerencsére nem a többségre jellemző.

Az üzenetek értelmezése

A stencilek üzenetei csak akkor „mennek át” és teljesítik céljukat, ha az emberek egyáltalán észlelik ezeket a képeket. A megkérdezettek 44%-a már korábban is észrevette az adott munkát, 56% pedig nem. Ez az arány nem tűnik jónak, pedig elég jó, ahhoz képest, hogy a matricákat senki nem vette észre eddig a megkérdezettek közül. Az észlelés és a vélemény összefüggése csak feltételezhető annak alapján, hogy az elfogadók és az elutasítók csoportjából általában fele-fele arányban vették észre már korábban is a képet, míg a középső csoportnak csak az egyharmada. Jellemzőként állapítható meg, hogy akik észlelték a stencilt, azoknak a fele naponta jár arra, függetlenül attól, hogy a véleménye szerint milyen csoportba tartozik. Minél gyakrabban jár arra valaki, annál valószínűbb, hogy észreveszi. Ami lényeges lehet, hogy ettől nem lesz pozitívabb vagy negatívabb a véleménye a képekről. Létezik olyan észlelés is, amelyhez nem kapcsolódik kognitív folyamat, csak bevillan, nem tudatosítja a látványt a szemlélő, hasonlóan a filmekbe bevágott reklámkockákhoz, amelyek a tudattalan manipuláció ma már tiltott eszközei.

A céloktól eltérnek az üzenetek, ezek értésének vizsgálata hasonló ahhoz, mint mikor a sötét szobában kergetjük a fekete macskát. Az egyes stencilek egyedüli abszolút helyes értelme az alkotók szándékának ismerete nélkül nem tárható fel. A művészetelméleti kérdés persze rögtön felmerül, hogy vajon egy képnek az-e a helyes értelmezése, ami az alkotó szándékával megegyezik, vagy ez az egyezés nem elengedhetetlen, sőt egy-egy képnek más-más értelmezései is lehetségesek. Nem szeretnék az értelmezés problémája körül további elméleti köröket futni, mert ez egy szemernyi sem vinné előre a kutatási anyagok értelmezését. A stencilalmintában megkérdezettek közül a megkérdezettek 72%-a fedezett fel üzenetet a képekben, 21% nem, 4 megkérdezett pedig nem tudott válaszolni. A megkérdezettek válaszainak helyességét nem vizsgálom, csupán megpróbálom értelmezni és valamilyen rendszerben tárgyalni a válaszokat, esetleg az üzenetekről szóló beszédet típusokba sorolni.

Az elutasítók csoportjából csak négy személy számára hordoztak üzenetet a stencilek. Két személy számára azt üzenté a kép, hogy „nem kell ilyet csinálni”, mármint a falakra bármit is festeni. További két személy számára két politikai tárgyú stencil hordozott üzenetet. Az egyik felhívása „Ne szavazz, szervezkedj!”, aminek az üzenetét a járókelő a következőképpen interpretálta: „Ne szavazzak, inkább még több vizályt szítsunk!” A másik politikai tárgyú stencil Orbán Viktor

és Gyurcsány Ferencet ábrázolja egy meglehetősen pejoratív mondat kíséretében. A megkérdezett interpretációja: „A magyarok kizsákmányolására hívja fel a figyelmet.”

A differenciáltan elutasítók csoportjában 24 személy fedezett fel üzenetet az adott képből, és csak 2 személyt találtam, aki számára semmit nem üzen a stencil. Egyet, aki nem gondolkodott rajta és még egyet, akinek az a kép, amin egy férfi van szája elé tett kézzel azért nem üzen, mert azt akarja, hogy ne lássuk! Természetesen előfordul az is, amikor üzenetként az ábrázolt képet írja le, vagy csak a kép által sugárzott érzelmeket tekinti üzenetnek a megkérdezett. Ebben a csoportban számos érdekes üzenetértelmezéssel találkoztam. Azok a képek, amelyeknek több értelmezési lehetősége is van vagy konnotatív a jelentésük, nehezen érthetőek az emberek számára. Legkönnyebben a politikai és a környezettel kapcsolatos, illetve a globalizációellenes üzeneteket értették meg. Minél áttételesebb, több rétegű a jelentés, annál érdekesebb, de érthetlenebb a kép. Míg az elutasítók ingerküszöbét csak a politikai üzenetek lépik át, a differenciáltan elutasítók csoportja reagál a politikai, környezetvédelmi, globalizációellenes üzenetekre is. Egy-két példával szeretném ezt illusztrálni. Orbánt és Gyurcsányt ábrázoló stencil üzenete: „Sajnos szembesít az igazsággal.” Érdekes, hogy politikai üzenetét ragadják meg elsősorban egy stencilnek, ami egy nőt ábrázol, aki azt mondja „psszt!” „Politikai üzenete van, ma már nem szabad nyíltan hirdetni a hovatartozást, a média kiforgatja.” „Ne szólj szám, nem fáj fejem!”. Ugyanezt a stencilt értelmezték a csodálkozás és az ijedség kifejezéseként is.

A patkányt ábrázoló stencil elég sok potenciális értelmezési lehetőséget kínál, ezek közül mégis csak az „előnt a szemét, a város szemetes”, a környezetszennyezés jön át. „Lehet, hogy azt akarja jelenteni, hogy az egy ember, csak patkányként van ábrázolva, vagy azt jelenti, hogy sokat szemetelünk, végén több patkány lesz, mint ember.” „Annyit szemetelünk, hogy olyanok leszünk, mint a patkányok, ülünk a szemét közepén. Vigyázzunk a környezetünkre!” A szellemes Mc.Döglenc stencil, ugyanezt a tematikát érinti. Van, aki annyit ért, hogy „veszélyre figyelmeztet”, „Biztos valaki Amerika-ellenes rajzolta, mert nem hiszem, hogy csak a Meki a lényeg! Valaki így próbálta kifejezni a globalizáció ellenességét. Globalizáció = meghalnak a kultúrák, mindenki ugyanolyan lesz, ehetjük az amcsi kaját. A képen az emberke meghal a hamburgertől.” A globalizációs értelmezések közé tartozik a csinos lányt ábrázoló stencilre adott egyik reakció is. „Ma az a divat, amit megcsinálnak, és nem a született külső vonások. Cicababa.” Egy férfi járókelő egy teljesen más üzenetet olvas ki ebből a stencilből: „Némi erotika sugárzik belőle, mert le van csukva a szeme és kicsit nyitva a szája.” Ez elég jó példa arra, hogy ugyanaz a kép mennyire másként értelmezhető. Az üzenetek a vevő szerint változnak.

A lázadásként értelmezett stencilek esetében a valami, ami ellen az alkotó lázad, az a kispolgári élet, a szürkeség és a köznapiság. Az áramszekrényen található Jimmy Hendrix fej váltja ki ezt az értelmezést: „Lázadás már az, hogy valaki ilyet mer ide rajzolni. A kispolgárokkal szemben meg akarja mutatni magát az utcaművész.”

Az elfogadók közül hárman nem fedeztek fel üzenetet a stencilben, ami előtt a megkérdezés történt. Akik úgy vélték, hogy üzen valamit számukra a kép, azt általában röviden, tömören fogalmazták meg, nem sokat gondolkodva a válaszon. Az üzenetek megfogalmazása egyszerű, a megértés talán egy kicsit felszínesebb, mint a differenciáltan elutasító csoportnál (pl. a Mc.Döglenc stencilnél csak a gyorséttermek és a családi ebéd kontrasztját ragadja meg). Gyakran az alkotó rajongását feltételezik az ábrázolt személy iránt (Hendrix, csinos lány) vagy érzelmekre (szomorú lány, szomorú kutya vagy jókedvet, csibészséget üzen), vagy az ebből fakadó cselekvésre való felszólítást tekintették üzenetnek („Gyere, karolj át!”). A kezei mögé bújó férfit ábrázoló stencil esetében az egyik válasz a „talán menekül valami elől”, de talákoztunk a „bújócskázik a gyerekeivel” értelmezéssel is. Érdekes, hogy a síró manga lány stencilből „a mai magyar nők helyzetét” olvasta ki egy középkorú nő.

A politikai stencil általában tetszenek az embereknek, megragadja őket a viszonylag egyértelmű, frappáns, ugyanakkor kívülállóként megfogalmazott üzenet. 6 politikai stencil üzenetét fogalmazták meg a következőképpen: „Vicces, ami fel van írva, csak az a szomorú, hogy igaz.” (Orbán-Gyurcsány), a halak stencil üzeneteként pedig ezeket mondták: „inkább szerveződjünk, mint behódoljunk”, „politikai összefogásra buzdítani”, „hogy szerveződjünk csapatokba”, „a kis halak győzedelmeskednek a nagy hal felett. Beindítja a párt híveit az összefogásra”.

A megkérdezettek 72 %-a üzenetet talált a stencilben, minél elfogadóbb volt a műfajjal szemben, annál többet, a kemény elutasítók általában nem értik ezeket a rajzokat, mert nem is akarják érteni. Az üzenetek értelmezését legdifferenciáltabban és viszonylag hosszan a II. csoport fogalmazta meg. Az elfogadók (III. csoport) frappánsan és inkább röviden fogalmazzák, talán kevésbé kell maguk számára is racionálisan megindokolniuk a műfaj iránt érzett szimpátiájukat. Az elutasítókat csak a politikai stencil érintik meg, de azoknak is csak nagyon csekély hányadát.

Megállapítható, hogy a politika, a környezetszennyezés, a globalizációellenesség üzenetei elérik a közönséget, az emberek általában értik ezeket. A finomabb, művészi célú, több jelentést hordozó stencil kevésbé érthetőek, és egészen különböző értelmezéseket váltanak ki, de művészi értéküket inkább elismerik a megkérdezettek.

Ha véleménycsoportok szerint vizsgáljuk az üzenetek értelmezését és az azokhoz való viszonyulást, akkor azt látjuk, hogy gyakran éppen a legkönnyebben érthető üzeneteket hordozó stencilket nem tartják művészetnek. Teszik ezt éppen azok a pozitív véleményt nyilvánító csoportok, akik elfogadják a stencilket, illetve csak a rongálás tekintetében vannak fenntartásaik. Az elfogadó csoport tagjai a politikai üzeneteket hordozó stencilket nem tarthatják művészetnek, pl. az Orbán Viktort és Gyurcsány Ferencet ábrázoló stencilt a következő felirattal: „Akárcikre szavazol, úgyis nekünk dolgozol”, valamint a kis halak-nagy hal képet. Ugyanez a helyzet a köztes álláspontot elfoglaló csoporttal, akik hasonlóképpen nem tartják művészetnek a politikai, de a globalizációellenes (pl. Mc Döglenc) stencilket sem,

ahogy azokat sem, amiket túl egyszerűnek vagy üresnek tartanak (pl. patkány, kutya, katona, Nike, fej és két kéz). Úgy tűnhet, hogy ezek rajzok, esetleg nem elég szépen kidolgozottak, és ez az oka ennek a megítélésnek, vagy az üzenet túl egyszerű. Az elemzés azt mutatja, hogy az üzenet egyértelműsége fordított arányban áll azzal, hogy a megkérdezettek művészetnek tartják-e a látottakat. Az elutasító csoport számára nem létezik üzenete a street artnak, ahogy művészi értéke sincs.

A stencil elemzéséből megállapítható, hogy a három véleménycsoport ítéletalkotásának és befogadásának módja eltérő. A hasonlóság annyira, hogy az elfogadás vagy az elutasítás egyértelműen meghatározza azt, hogy fedez-e fel üzenetet a vizuális jelben a megkérdezett. Az elutasító csoport negatív beállítódása teljes elzárkózást eredményez az üzenetek befogadásával szemben. Az üzenetek befogadásának tehát egy fontos tényezője az eredeti beállítódás. Megállapítható, hogy az üzeneteket a III. és II. csoport fogadta be, ami az elfogadók esetében (III.) nem meglepő. A differenciáltan vélekedő közbülső csoportot – akik magát a stencilket mint alkotásokat elfogadják, csak az épített környezet rongálását nem – ez a körülmény a befogadó csoport felé mozdítja el. Az üzenetek szempontjából a II. csoport is befogadónak minősül.

Matrica-kérdés eredményei

A matricákra vonatkozó kérdőívek száma 12 volt, ami olyan kevés, hogy gyakorlatilag értékelhetetlen, csak a teljesség kedvéért térek ki azokra az információkra, amelyek szóra érdemesek.

A matricák a járókelők érdeklődésére sem számíthatnak, mert a megkérdezettek közül eddig senki nem vette észre ezeket. A matricákkal kapcsolatban kevés a szélsőségesen negatív vélemény vagy a teljes elutasítás. Valószínűleg a kis méret és a ragasztás ténye miatt, továbbá nem a falra kerül! A matricák a politikai kampányok bevett eszközei, volt rá módjuk az embereknek, hogy megszokják. Nem váltanak ki indulatokat, könnyen eltávolíthatók, gyakorlatilag érdektelennek és veszélytelennek tartják. Volt egy olyan előfeltevés, hogy nem veszik komolyan a megkérdezettek ezt a műfajt. Egyik megkérdezett ki is mondta: „túl kicsi, nem lehet látni”. A matricázást sérelmezők Pécs tisztaságát kifogásolták, szerintük az oszlopokat elcsúfítja a sok gusztustalan matrica (kivéve a napocska). A Gouranga napocska matricát pozitívan értékelték a legtöbben, a többi mérsékelt lelkesedéssel. A napocska üzenetét a következőképpen fogalmazták meg: „Az életörömet, boldogságot szimbolizálja a nap. Azt hirdeti, hogy az emberek keressék önmagukban a boldogságot, és legyenek optimisták.” „Jókedvre deríti az embereket, kiegyensúlyozottságot, vidámságot hirdet. Örömet ad és nem feladatot, mint a szavazós matricák” „Hogyha süt a nap, akkor az emberek hangulata jobb. Azt üzeni, hogy legyek boldogabb. Éljen a mának!”

Művészi értékét nem értékelik, de általában tetszik az embereknek, már ha észreveszik. A célok tekintetében a figyelemfelhívást és a hirdetési szándékot emel-

ték ki. A megkérdezettek nem tettek különbséget a matricák között, és ebben valamelyest igazuk van, mert a figyelemfelhívás, az érdeklődés felkeltése és a hirdetés között nincs olyan nagy különbség, mint azt feltételezzük. A matricánál érződik legjobban a reklám jelleg, ahogy az antireklám funkció is. A matricákon az egyértelmű, egyszerű üzeneteket értik az emberek, főleg a matrica mérete miatt esély nincs arra, hogy egy bonyolultabb üzenet átmenjen. Az értelmezésben a konkrét figura elsődleges értelmét emelték ki: mosolygós napocska („aranyos, fényességet, melegséget áraszt ez a matrica”), repülő, bicikli, ember biciklit tol, kalapos férfi.

Graffiti-kérdés eredményei

Véleménycsoportok és indoklások

A stencilek elemzésénél követett eljárást alkalmazva itt is első lépésben véleménycsoportokra osztottam a megkérdezetteket, s csak azután folytattam az elemzést, mivel a válaszok értelmezését és az összefüggések feltárását ez a módszer nagyban megkönnyíti.

A graffitit sokkal kevésbé fogadják el az emberek, mint a stencilt. Az elfogadók csak 24,7%-át adják az almlinta megkérdezettjeinek, míg a stencilek elfogadottsága az almlintán belül 32,8%, majdnem 8%-kal nagyobb, mint a graffitié. A graffitit differenciáltan elfogadók-elutasítók aránya is kisebb (38,4%), mint a stencil esetében, ahol a középső csoport a megkérdezettek 42,6 %-a. Az egyértelműen elutasítók aránya viszont jóval nagyobb, 37%-os, szemben a stencil 24,6%-os elutasítói csoportjával. A graffiti tehát egy jóval kevésbé elfogadott módja az önkifejezésnek, mint a stencil, hogy miért, arra csak próbálunk választ keresni. Az elutasítást a graffiti esetében a következőképpen indokolták.

Az elutasítók leggyakrabban a 'rongálja', 'rondítja', 'rombolja', 'nem illik bele a környezetbe' kifejezéseket használják a véleményük indoklásában, továbbá egyszavas kemény negatív minősítéseket. „Esztétkailag nem illik a belváros képbe.” „Nem illik bele a környezetbe.” „Rongálja az épületeket.” „Ezek a fiatalok nem gondolnak az itt lakókra, csak rombolnak.” „Gusztustalan rongálás, tiszta Amerika.” „Ocsmány.” „Undorító.” „Utálok.” A vélemények megfogalmazásakor megjelenik a falfirka minőségének erős leértékelése is. „Ilyet akárki tud firkantani.” „Ilyet egy öt éves is tud.” „A huligánok, akik ezeket csinálják, inkább iskolába járjanak! A magamutogatás igénytelen megnyilvánulása.” „Firka az egész.” „Semmitmondó falpizskítás, semmit nem fejez ki!”, „Nincs benne semmi eredeti.”

A differenciáltan elutasító csoport véleményét kicsit hosszabban és összetettebben fogalmazza meg, mint azok, akik egyértelműen elutasítják a graffitüket. „Akkor értek vele egyet, ha olyan helyre fűjják, ahol engedélyezett, de ez a kép nem tetszik.” „Nem zavar, nem érdekel. Az ifjúság élje ki magát.” „Véleményt nyilvánítani lehet papírra is, nem ide kéne.” „Ha senkit nem zavar, és nem csinál

kárt, akkor OK. Kellene nekik helyet biztosítani, ahol tudnak bizonyítani.” „Ha szépet látok, az megragad, ha nem kricsz-kraksz.” „Megtűröm, bár nem tetszik, és értelmét sem látom.” „Valahova illenek, valahova nem.” „Ha van értelme annak, amit felfúj a falra, akkor jó, de nem ide kellene” „Feldobja a hangulatot, ami szép.” „Tiszta szar.” „A ronda betonfal nem zavar, a házfalon nem tetszik.”

Az elfogadók a véleményüket meglehetősen hosszasan indokolják, általában bővített mondatban. A környezet, a kép minősége, mondanivalója egyaránt beleszámít a megítélésbe. „Ez igényesen jó helyre van felrakva, üzenete is van, az nem elítélendő, viszont a firkákat, amiket csak úgy odavetnek, azok igénytelenek. Szeretem a graffitit, ha igényesek.”

A falfirkák esetében érdekes lehet, hogy a megkérdezettek közül vajon hányan vették eddig észre a kérdés előtt. A köztérhasználatnak ez a nem legális módja alapvetően egy olyan egyszerű kommunikációs célt szolgál, ami ha nem teljesül – jelesül nem veszik észre –, akkor nem sokat ér, az aktorok céltételezése szerint sem. A kérdőív első kérdése erre irányult. A megkérdezettek 65,7%-a már korábban is észrevette az érintett graffitit, ez jóval magasabb arány, mint a stencilek esetében, ahol csak a megkérdezettek 44%-a vette észre a megkérdezés előtt. Ennek feltehetően az is az oka, hogy a graffiti nagyobb és gyakorta színesebb, mint a stencil. A graffitik nagy felületeken, főleg az állomás és a lakótelepek környékén található nagyobb arányban, a sötét falak, a környezet sivársága szembeötlővé teszi a ráfújt graffitit. A három véleménycsoportba tartozók között nincs szignifikáns különbség abban, hogy mennyire tűnt fel nekik addig a graffiti.

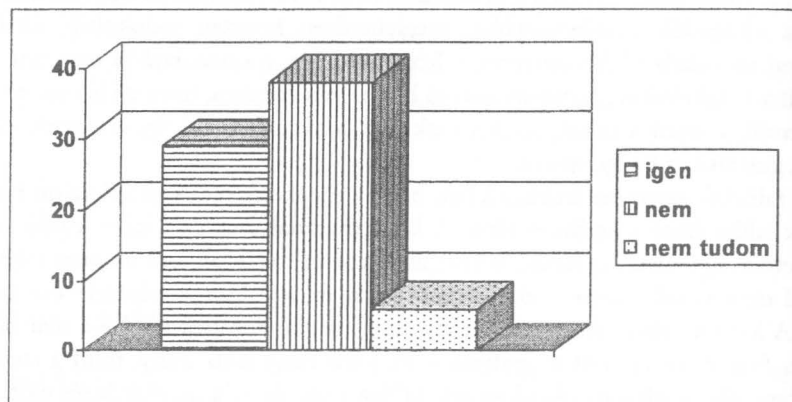
Egyértelmű, hogy a graffiti szembeűnőbb és erősebb indulatokat vált ki, mint a stencil, ennek következtében a negatív viszonyulások aránya is jóval magasabb. Ebben nem elsősorban a graffitik szépsége vagy csúnyasága játszik szerepet, hanem az a körülmény, hogy ezek falakon jelennek meg inkább, míg a stencilek áramszekrényeken és lepusztult falakon. A várost ellepő filccel felírt, egyszerű tagek is irritálják a járókelőket, mert ezekben nem látnak semmi szépet és szerethetőt.

Művészet-e a graffiti?

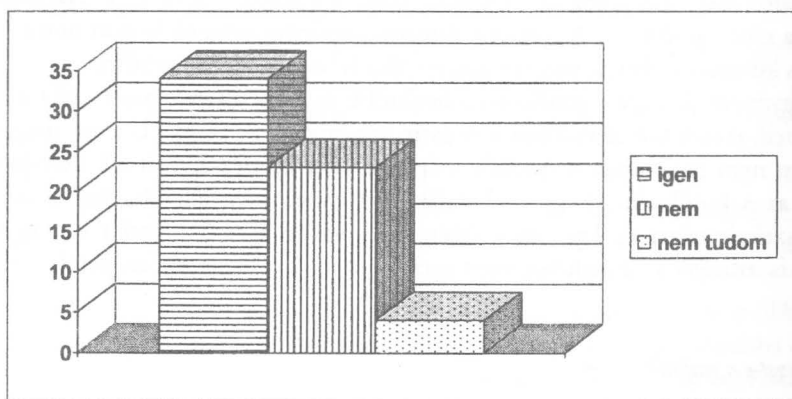
Ha megnézzük, hogy művészetnek tartják-e és milyen arányban a falra rajzolt ábrákat, képeket, azt látjuk, hogy az elfogadó csoportban a 18 személy közül 12, a differenciáltan elutasító csoportban 13 személy, az egyértelműen elutasító csoportban pedig 4 személy tartja művészetnek a graffitit. Abban a csoportban, amelyik elfogadja az önkifejezésnek ezt a formáját, az összes személy, aki művészetnek tartja a graffitit, már korábban is észrevette a falakon. A differenciáltan elutasító csoportból azok többsége, akik művészetnek tartják, már korábban is észrevették a graffitit, ugyanez a helyzet a 4, a graffitit teljes egészében elutasító személlyel. Úgy tűnik, hogy a graffitiknél mutatkozik egy olyan összefüggés, hogy akik művészetnek tartják, azok korábban már észrevették ezeket az ábrákat, de akik korábban észrevették, nem tartják mindannyian művészetnek. Lehet, hogy ezek az em-

berek érzékenyebbek a lakótelepek viszonylagos sivárságára, és ehhez képest üdítő színfoltnak tartják a graffitiket.

6.a ábra Művészet-e a látott graffiti? (fő)

6.b ábra: Művészet-e a látott stencil? (fő)

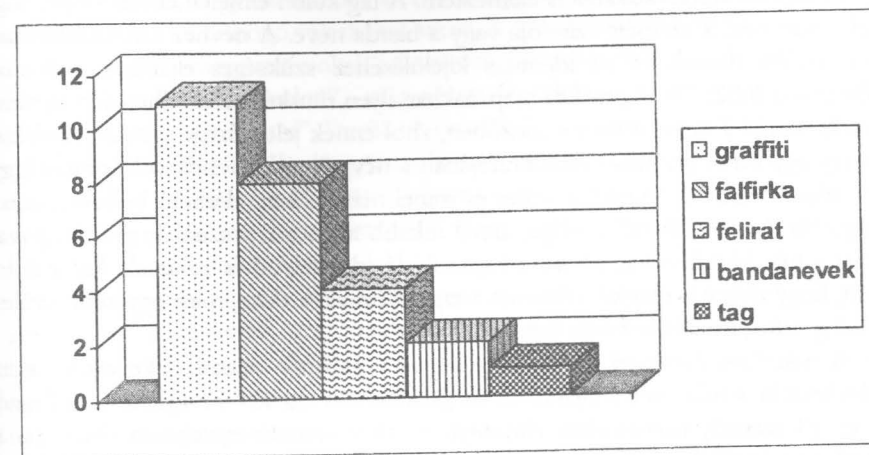
A 73 graffiti-kérdőív megkérdezettjei közül 38 fő szerint (52%) nem művészet a graffiti, 9 fő nem tudott rá választ adni. Csupán 29 személy (39,7%) tekintette művészetnek. Jól kisebb arányban tartják művészetnek az önkifejezésnek ezt a formáját, mint a stencilt, ahol az arány nagyjából fordított.

A tetszési index alakulása is nagyjából ezt a formát követi, az átlag 2,45. A graffiti-osztályzatok még az elfogadó véleménycsoportban sem érik el a 4-es átlagot. Ennek az az oka, hogy graffiti maga a falfirka az emberek szemében, s mivel a falfirkát általában bosszantónak és problémásnak találják az emberek (vagy legalábbis ez a közhiedelem), a graffitivel azonosított falfirka különösen ellenszenves, benne a tagekkel, amelyeket még a műfajjal türelmesek is skandalumnak tartanak. Nehéz elválasztani magával a graffitivel kapcsolatos előítéletet, maguknak a képek-

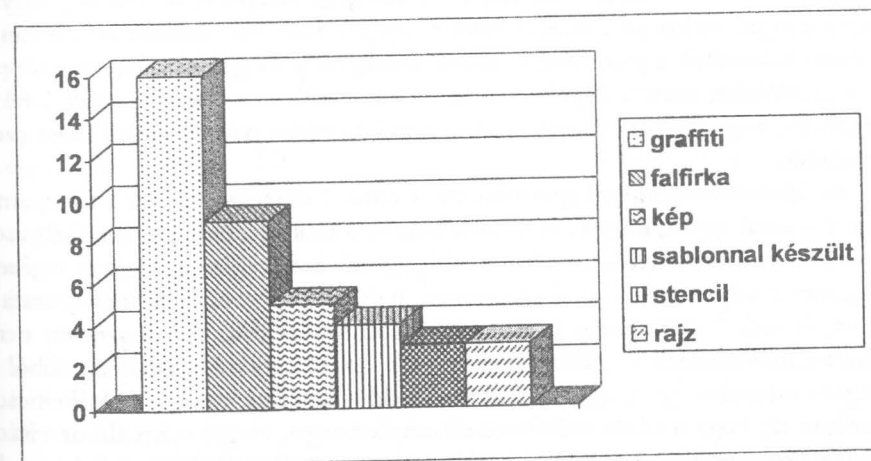
nek a minősége, kisebb kidolgozottsága, esetleg kevésbé „képszerűsége” miatti negatív ítéletektől. A kérdőív egyes nyitott kérdései megpróbálnak választ keresni arra a problémára, hogy a megkérdezett egyáltalán tudja-e, mit lát.

Az alábbi két ábra az összehasonlítás célját szolgálja. Az első a graffitikre vonatkozó elnevezéseket, a második a stencilre vonatkozókat mutatja. Az ábrákon jól látható, hogy a megkérdezettek számára a falfirka elnevezés a legpontosabb, s csak kevesen tudják ezen belül elkülöníteni a műfajokat. A graffiti elnevezést többen alkalmazzák a stencilre, mint a graffitire. Úgy tűnik, hogy a megkérdezettek számára a falfirka, ha valami egyáltalán, akkor graffiti. A stencilre vonatkozó ismeretek elég hiányosak, a graffitit többen azonosították helyesen, beleértve a tageket is.

7.a ábra: Elnevezések, amivel illették a graffitiket a megkérdezettek (fő)

7.b ábra: Elnevezések, amivel illették a stencilket a megkérdezettek (fő)

Az elutasító csoportból 4 személy tudta hogy graffiti amit lát, és volt egy megkérdezett, aki bandanévnek titulálja a taget. Falfirkának nevezték hárman megkérdezettek közül a látott rajzot. Az elutasítók többsége valamilyen negatív esztétikai ítélettel (igénytelen, nem esztétikus, csúnya, semmitmondó) illetve a látottakat, mintegy indokolva véleményét, pedig a kérdés arra irányult, hogy tudja-e, hogy mi ez. A differenciáltan elutasítók csoportjából 5 személy ismerte fel, hogy graffitit lát, egy személy nevezte tagnek, további egy bandanévnek. Öten firkaként, ketten pedig feliratként aposztrofálták, amit láttak. Az elfogadók csoportjában sem nagyobb a különböző falrajz típusok közötti különbségtételhez szükséges ismeret. Ebben a csoportban csupán két személy tudta, hogy graffitit lát, viszont kerültek a negatív kifejezéseket, elsősorban tetszésüknek adtak hangot a megnevezés helyett vagy a képen ábrázolt dolgot írták körül.

A tageket különválasztva is elemeztem. A tag külön elméleti érdekessége, hogy választott név, a személy szignója vagy a banda neve. A névhez a társadalomban keresztelési rítusok és az identitás kijelöléséhez szükséges eljárások tartoznak (Bourdieu 2002: 73). A graffiti csapatokban ilyen rítusként értékelhetjük a tagelést, amely rögzíti a nevet abban a mezőben, ahol ennek jelentősége van. A bandában és egy-egy város graffiti szubkultúrájában a név rögzítése rendkívüli fontossággal bír, minél többször írja fel a writer és minél nehezebben elérhető helyekre, annál nagyobb lesz „nevének” a súlya, annál inkább azonosul a személy is önmagával, mint a név birtokosával, illetve a kapcsolódó identitással és stílussal. Azt gondolom, hogy ebben a megközelítésben a tag felfirkálása több, mint egyszerű területjelző gesztus, rituális tartalma van.

A mintában összesen 35 db tag van, ez a graffiti valamivel kevesebb, mint felét teszi ki, a mintavételi eljárásnak megfelelően. A tageket 6 megkérdezett fogadja el, 13 személy mérsékelten elutasítja, és 16 válaszadó erőteljesen elutasítja. A karakteres graffiti értékelésének megoszlása a három csoport között a következő: a válaszadók közül 11 elutasítja, 15 differenciáltan utasítja el, 12 személy pedig elfogadja. Az összefüggés nem állapítható meg egyértelműen, de látható, hogy a tagek elfogadottsága jóval kisebb, mint a kép-graffitiké. Az emberek elsősorban a tageket azonosítják a graffiti-val, ez abból látszik, hogy a tagekre gyakrabban ismeretek graffiti-ként, mint a képek esetében. Összesen kilenc személy ismerte fel a tagekben, hogy graffitit lát, egy személy tagként, ketten pedig bandanévként azonosították.

Az elutasító csoportból egyetlen ember tartotta művészetnek azt a taget, amit látott – azzal együtt, hogy nem tetszett neki –, a többi 15 nem. A mérsékelt csoportban a 13 személyből 8, tehát a többség művészetnek tartja a látott tageket! Ugyanez a helyzet az elfogadó csoportban, 6 személyből 4 művészetnek tartotta a taget, és csak 2 nem. Amíg az elfogadó csoportból (17 fő) csak 3 személy nem tartotta művészetnek a graffitit általában (két „nem tudom”), láthatóan ebből 2 negatív megítélés épp a tagek között fordul elő, addig a középső, a mérsékelt csoportban az, hogy nyolcan művészetnek tartják a taget, magas szám ahhoz viszonyítva, hogy egyébként csak 13 személy tekintette a graffitit általában művészetnek.

Természetesen, nem tudjuk, hogy ki mit ért művészet alatt, de magának a szónak a presztízséből arra következtethetünk, hogy amit művészetnek tartanak, az nem lehet elítélendő, még akkor sem, ha nem legális. Arra a látszólagos ellentmondásra, hogy a mérsékeltek éppen a rongálást és nem a műfajt utasítják el, ugyanakkor a tag éppen a legkevésbé esztétikailag indokolható graffiti, amit éppen ők tartanak elég nagy számban művészetnek, csak az adhat magyarázatot, hogy a tagek egy része színes, mutatós és kidolgozott. Tehát az általános állásfoglalást felülírja a konkrét alkotáshoz való viszonyulás. Az értékelés konkrét, de az állásfoglalás gyakran általánosító.

A graffiti célja

Arra a kérdésre, hogy mi lehetett a célja a képpel annak, aki ide rajzolta, a három csoport eléggé különböző válaszokat adott. A jóindulatú feltételezések természetesen az elfogadó csoportra voltak jellemzőek: „Megkérték, hogy díszítsék ki a házát”, „a jelentés, amit hordoz”, „meg akarta mutatni, hogy mire képes”, „a rajzoló tudását akarta megmutatni”, „területét mutatja” „szerelmi üzenet”. Az előre megadott választípusok közül a leggyakrabban a „meg akarta mutatni, hogy létezik” és a „sivár ez a fal, kicsit kidíszítette” kijelentéseket fogadták el célként az elfogadó csoport tagjai. Két esetben felismerték, hogy szignóról, illetve, hogy területmegjelölésről van szó.

A mérsékelt elutasító véleményt megfogalmazó csoport szerint is elsősorban a saját létezését szeretné megmutatni a falfirkász, második helyen az „unatkozott”, harmadik helyen a „csak firkált”, s csak ezek után jelenik meg a sivár fal kidíszítése mint cél. Az egyéb szöveges megfogalmazásokban a cél a versenyzés („Haverjainak akar ezzel jampizni, hogy ilyen magasra fel tudta rajzolni”) vagy a nyilvános önkifejezés („Szereti csinálni, de nem tudja hol, otthon papíron nem jó. Nyilvánosságot akar”). Ebből a csoportból 5 esetben ismerték fel, hogy csak a szignóját, nevét kívánta elhelyezni a falon a firkász. A differenciáltan elutasító csoportban érződik a kritika ezen tevékenység iránt, de az a fajta belátás is, ami az elfogadókra jellemző, hogy a fiatalok szeretnék magukat valamilyen formában megmutatni, a sivár, esetleg lepusztult falak pedig jó terepként kínálóznak a dekorálásra.

Az elutasító csoport leggyakrabban azt feltételezte, hogy a firkász unatkozott vagy csak firkált, ez a két válasz azonos pontszámmal vezet, majd a „meg akarta mutatni, hogy létezik” válasz volt a következő legnépszerűbb. Egy-két pikírt szöveges megjegyzést tettek, többnyire a rajzok értékére vonatkozóan, pl. „Ez olyan, mint a világbajnokság mellett egy járási bajnokság.” vagy „Hogy inkább erre figyeljenek, ha valaki pucéran mászkál.”

Mindhárom csoportban megjelenik a „meg akarta mutatni, hogy létezik” válasz, a graffiti alminta összes megkérdezettje közül 19-en választották ezt a választ lehetőséget. A következő leggyakoribb válasz az „unatkozott” 13 ponttal, majd ezt követi a „csak firkált” 12 ponttal. A „sivár ez a fal, kicsit kidíszítette” válasz 10 pontot kapott, s így a negyedik helyen áll. Az első és a negyedik helyen álló vála-

szok pozitív tartalmú kijelentések, míg a második és a harmadik helyen állók inkább negatívak. A graffitik elutasítottsága sokkal nagyobb, mint a stencileké, mégis a feltételezett célok, motivációk sokkal enyhébb válaszváltozatai vannak többségben, mint a stencil alminta esetében. A graffitis rombolási, rongálási szándékát csak 4 személy feltételezte, míg a stencil képek esetében a megkérdezettek közül 6. A graffitik esetében a szándékról alkotott vélemények 4 válaszlehetőség köré sűrűsödnek, míg a stencilnél nagyobb szórást mutatnak a válaszok. A stencilnél a figyelemfelhívás és a lázadás szándéka vezet elsősorban az alkotókat a megkérdezettek szerint, míg a graffitit jóval öncélúbbnak feltételezik, helyesen. A graffitit mint a firkász létezésének jelét aposztrofálni, a megkérdezettek nagyon is normális és belátó hozzáállását mutatja a problémához. A kijelentés mögött meghúzódó megértés a fiatalok önkifejezési vágya iránt viszonylag meglepő, tekintve a különböző kommunikációs csatornákból áradó erkölcsi elítélést, s az önkormányzatok lelkes graffiti-ellenes kampányát. Talán ezzel függ össze, hogy a graffitit többen ítélik el (37%), mint a stencilt (25%), mégis kevesebb negatív célzatosságot feltételeznek az utóbbi firkászokkal kapcsolatban. Az ellentmondásos értékelés kifejezi a társadalom felemás hozzáállását a falfirkákhoz.

A két műfaj közötti különbség mégis alapvetően a célokban rejlik, a stencil a helyi társadalomnak, a városlakóknak üzen, a graffiti javarészt csak a saját és a konkurens bandák területjelölési és én-felmutatási akciókról szól, üzenete a külső társadalom felé csekély, legfeljebb színes folt a sivár vagy hámló falakon, amire akkor is jó ránézni, ha majd sokba kerül az eltüntetése.

Üzenetek értelmezése

Az üzenetekre vonatkozó kérdésre a graffitik előtt megkérdezett járókelők nagy része nem tudott válaszolni vagy kitérő választ adott. Az elutasítók csoportjában csupán 5 megkérdezett válaszolt pozitívan. Az egyik válaszadó nem tudta megfogalmazni, de érezte, hogy neki üzen valamit a kép, egy másik üzenetként kezelte azt, hogy „megtöri a garázsok barakkszerű egyhangúságát”. A felhőn álló embert ábrázoló graffiti „egyszerűséget és tisztaságot” jelentett a megkérdezettnek. A piros-sárga tüzet ábrázoló graffiti a következő értelmet nyerte: „Lázadás, a benne égő tüzet akarja kifejezni. Így adja ki magából az érzelmeket.” Egy másik, szintén tüzet ábrázoló kép üzenete szintén a lázadás volt. Az, hogy volt-e üzenete a graffitinek a válaszadó számára, nem függött össze azzal, hogy művészetnek tartja-e! Az elfogadók csoportjában sem találunk hatnál több olyan személyt, aki üzenetet fedez fel a graffitiben. Van, akinek az az üzenet, hogy a kép esztétikus vagy, hogy „jókedve volt annak, aki rajzolta” vagy „a szerelemről üzen”. Az egyik válaszadó a következőképpen fejezte ki magát: „mivel panelben nőttem fel, igen (üzen)”, egy másik megkérdezett pedig, így vélekedett: „Nincs lakása, kollektív lélek, aki társasházban akar élni.”

A differenciáltan elutasító csoport tagjainak közel a fele (15 fő) talált üzenetet a graffitikben, hozzáteszem, hogy nem kívánom minősíteni, hogy valóban üzenet-e az, amit az emberek annak tartanak. Egy futó baseball sapkás emberről a kosaras fiatalokra asszociált az egyik megkérdezett, a Nevelési Központnál található basát ábrázoló rajzhoz történelmi üzenetet társítottak. Van olyan üzenet, ami nagyon pontosan átmegy, pl. a 2010 évszámról egyértelműen a kulturális főváros év jut a válaszadó eszébe. Vannak egészen furcsán megfogalmazott üzenetek: „Hiába vagy laza, ne kószolgasd a bamamedvét, mert ráfázol!” A nagy zöld P betű (poéta) egy oszlopon a következő értelmezést váltotta ki a válaszadóból; „Ez egy rejtett arc. Lehet, hogy magányos ember és nincs senkije, és ezért meg akarja mutatni magát a világnak. Az is lehet, hogy vannak költői hajlamai (poéta), csak még nem tudja, hogy írjon vagy rajzoljon.” A színes, vidám képeket kifejezetten szívesen fogadják. „Csak felvidít” (nevető fej, a kezében tart valamit), ugyanez, „vidámságot, komolytalanságot”, „vidámságot üzen” (nevető citrom), „a borral kapcsolatos” (bor felirat), ugyanerről „eszembe jut, hogy milyen régen söröztem”, „az épülethez kapcsolódik, fiatalok vannak az épületben” (Boccaccion elhelyezett egyik graffiti).

A tagek egy részében is találnak üzenetet: „Megnyerő, a tarka színek miatt” (betűk), „Talán területet akar megjelölni”, „együttes neve lehet”. A tagek és a képet ábrázoló graffitik értékelése között nincs nagy különbség. A színes és kidolgozott tagek tetszenek a megkérdezetteknek, nem utasítják el jobban, mint a figurális képeket. Érdekes, hogy hasonlóan vélekednek, mint a téma avatott szakértői, akik nem tesznek különbséget a graffitin belül (*Kriminalizált művészet*).

Összességében a stencilekben 44 megkérdezett talált üzenetet, a graffitikben csak 26, ami a stencilekkel összevetve kevésnek tűnik, de tekintettel arra, hogy a graffiti nem az a kifejezetten „üzenős” műfaja a street artnak, ez nem is rossz arány.

Összegzés

A stencil és a graffiti egyaránt a street art körébe tartozik, mindkettő nyilvánosságot akar, mégis különböznek. A graffiti társas, közösségi műfaj, a stencil individuális, de a kép maga nem egyedi, hiszen lényege a sokszorosítás, míg a graffiti egyedi, két rajz sosem azonos teljes egészében. A stencil viszonylag gyorsan és kockázatmentesen kihelyezhető, a graffiti veszélyesebb, és ez is az egyik célja, az adrenalin fokozása.

A feldolgozás során azt az eljárást követtem, hogy a stencilekre és a graffitikre vonatkozó kérdőíveket külön kezeltem, a finom elemzés valóban jól érzékelhető különbségeket mutatott a két műfaj megítélése között. A stencilek elfogadottabbak, a megkérdezettek művészek tartják ezeket a képeket, és úgy vélik, üzeneteket hordoznak. Ezek a vélemények azonban a konkrét képekre vonatkoztathatók, mivel csak nagyon kis százalékban ismerik fel a megkérdezettek, hogy a látott kép rajz vagy stencil és nem graffiti. A graffitit sokkal jobban tudják azonosítani, ennek

megfelelően jobban el is utasítják, és kevésbé tartják művészetnek, mint a stencil képeket. Ugyanakkor a graffitiket jobban észreveszik, üzeneteiket értik és nem tekintik pusztá dekorációnak. A graffitik elutasítottága sokkal nagyobb, mint a stencileké, mégis a feltételezett célok, motivációk sokkal enyhébb válaszváltozatai vannak többségben, mint a stencil alminta esetében. A graffitis rombolási, rongálási szándékát kevesebben feltételezik, mint a kisebb elemszámú stencil almintánál. A graffitik esetében a szándékról alkotott vélemények 4 válaszlehetőség köré sűrűsödnek, míg a stencilnél jóval szórtaabbak a válaszok. A stencilnél a figyelemfelhívás és a lázadás szándéka vezet elsősorban az alkotókat a megkérdezettek szerint, míg a graffitit jóval öncélúbbnak feltételezik, helyesen.

Ha az egész mintát összegezzük, tekintet nélkül a műfaji jellegzetességekre (a matricát is belevonva), egy olyan kép rajzolódik ki előttünk, ami nagyon kiegyenlített, mégis több tekintetben meglepő. Az egész minta tekintetében az elfogadók és elutasítók két szélső csoportja számszerűen majdnem azonos (az elutasítás azért pár fővel vezet). A differenciáltan elfogadók/elutasítók csoportja magasabb, mint a két szélső, de csak 10 fővel. Azok, akik művészetnek tartják a street artot (69 fő) és akik nem (67 fő), szinte ugyanannyian vannak a megkérdezettek között. Üzenetet 70 személy tulajdonít a jeleknek, 76 fő nem (többiek nem akartak vagy nem tudtak válaszolni).

Messzemenő következtetéseket nem lehet levonni a vizsgálatból a kis elemszám miatt, de az adatok alapján talán annyi elmondható, hogy a pécsi helyi társadalom egyik fele elfogadja, és művészetnek tekinti ezeket az önkifejezési formákat, a másik pedig nem. A vizsgálat megkezdésekor jóval nagyobb elutasításra számítottam, a közel 50%-os elfogadottsága az utcaművészetnek rendkívül öröndetes, és azt mutatja, hogy az emberek toleránsak a köztérhasználat nem bevett módozataival szemben is. Meg merem kockáztatni azt a kijelentést, hogy talán a képzőművészet is közelebb vihető az emberekhez, ha az ő életterükben mutatkozik és nem a galériák zárt falai mögött.

Sétáljunk lassan az utcákon céltalanul és nézzük a házak falait, amit ott látunk, az is a valóság. A málló vakolatok, a graffitik, stencilek, a hirdetések, reklámok egyaránt világunk részei, hozzátesznek vagy elvesznek, ezt mindenki döntse el maga. Sétáljunk lassan, mintha teknősbékát sétáltatnánk, ahogy Walter Benjamin (1980: 873) javasolta, mint egy „flaneur” Baudelaire idején Párizsban.⁹ Figyeljük állhatatosan a várost, azt a teret, amely körülvesz minket, és vegyük észre az üzeneteket, amelyek a falakról szólnak hozzánk.

Irodalom

- Baudelaire, Charles (1988): *Művészeti kísérőzomok*. Budapest: Corvina Kiadó
 Benjamin, Walter (1980): A második császárság Párizsa Baudelaire-nél. In Benjamin, Walter: *Angelus Novus. Értekezések, kísérletek, bírálatok*. Budapest: Magyar Helikon
 Bourdieu, Pierre (1978): A művészeti észlelés szociológiai elméletének elemei. In Józsa Péter (szerk.): *Művészetszociológia*. Budapest: KJK

- Bourdieu, Pierre (2002): A kulturális alkotások tudományos vizsgálata érdekében. Az életrajzi illúzió. In *A gyakorlati észjárás*. Budapest: Napvilág Kiadó
 Debord, Guy (2006): *A spektakulum társadalmá*. Budapest: Balassi Kiadó
 Kriminológiai művészet – interjú Sugár Jánosral, internet
http://209.85.129.132/search?q=cache:SThsjZd3RqMJ:www.antropos.hu/cikkprint.php%3Fid%3D2936+Sup%0C3%A1r+J%0C3%A1nos+street+art&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&dr=lang_hu
<http://www.keptelenseg.hu/keptelenseg/olvas/szegedi-plakatok/> (letöltve: 2009. október 29.)
 Foucault, Michel (2000): Eltérő terek. In *Nyelv a végtelenhez*. Debrecen: Latin Betűk Kiadó
 Niedermüller Péter (1995): A város és a városi kultúra: antropológiai megközelítés. In Kapitány Ágnes-Kapitány Gábor (szerk.): *„Jelbeszéd az életünk”*. Budapest: Osiris-Századvég
 S. Nagy Katalin (2007): *Mű – művészek – befogadás*. Budapest: Gondolat Kiadó

Jegyzetek

- 1 A három kisfilm Toller László polgármesterrel, Lovasi Andrással, a Kispál és a Borz frontemberével és Dévényi Sándor Ybl díjas építésszel készült. A filmek elkészítésében Borza Endre építész, Jankó Máttyás és Hargitai Tamás hallgatók vettek részt rajtam kívül.
- 2 Gáspár Gabriella: „Az Európa Kulturális Fővárosa program megvalósulása és a városi kulturális élet három szintje” c. előadás, amely elhangzott a PTE BTK Szociológia Tanszék, „Kutatások a Pécs város Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben” című konferenciáján 2007. november 27-én.
- 3 A heterotópia az archaikus és tradicionális társadalmakban mint válság-heterotópia jelenik meg krízishelyzetben lévők számára (serdülők, szülő nők, öregek stb.) fenntartott, mások számára tiltott helyek. A modern társadalmakban is megmarad ezekből egy-két intézmény (pl. sorkatonaság, kaszárnyák, bentlakásos iskolák, nászút), de alapvetően a deviancia-heterotópiák dominálnak. A deviancia-heterotópiák olyan helyek, ahova a törvényeket, normákat megszegők vagy a társadalom peremén élők kerülnek, ilyenek a börtönök, pszichiátriai intézetek, de a vigalmi negyedek, a gettók és a hajléktalan szállók is (Foucault 2000).
- 4 A tagek esetében kivételt tettünk, az egy objektumon található több ugyanolyan szignó közül csak egyet dokumentáltunk, mert aránytalanul és feleslegesen megnövelte volna az adatbázist.
- 5 A feldolgozás eredményeit Nádás Zsófia ismertette a PTE BTK Szociológia Tanszékének 2007 júniusában rendezett konferenciáján, a szöveg átdolgozott változatát ugyanebben a kötetben közöljük.
- 6 Niedermüller mentális térképnek nevezi ez emberek fejében élő, illetve a városi társadalom kultúrájában élő elképzeléseket, amelyek alapján megalkotják saját „imaginárius városukat” (Niedermüller 1995: 562).
- 7 Hozzá kell tenni, hogy a tagek száma ennél jóval több, mivel az egyforma tagek közül egy adott objektumról csak egy került regisztrálásra.
- 8 Falfirkának 9-en, képeknek 5-en, sablonnal készült valaminek 4-en, rajznak 3-an, az ábrázolt figurával azonosították 3-an, ráfűjásnak nevezték 2-en, falmestmény, falfelület rongálás, kriksz-kraksz, és az ábrakészítő nevével azonosították (1-1 személy).
- 9 A „flaneur” kifejezés – csatangoló, dologtalan úriembert jelent –, ami Baudelaire-nél jelenik meg, sokakat meglehetett, ahogy Walter Benjaminget is. A „flaneur” a lassú élet, a céltalanság, a szemlélődés szimbóluma, a kapitalizmus célrationalitásának, a törekvés, a rohanás ellenpéldája. Hasonló módszerekkel vizsgálja Párizst az 1950-es évek végén lettista csoporthoz tartozó Debord is, akinek a csatangoláshoz hasonló játékos technikái a „dérive”, „détournement” és a „pszichogeográfia”. A „Ne dolgozz soha!” graffiti a szlogenjük, nem véletlenül (Baudelaire 1988: 150 és Guy 2006: 145).